

А. АНДЖАПАРІДЗЕ

**ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ
УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКИХ ВІДНОСИН: УСПІХИ Й ТРУДНОЦІ**

Досліджуються міжнародно-політичні обставини напрацювання договірно-правової бази українсько-грузинських міждержавних відносин, їхнього виходу на рівень особливого (стратегічного) партнерства.

© АНДЖАПАРІДЗЕ Арчил – аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ключові слова: автономія, договірно-правова база, конфлікт, державна незалежність, партнерство, співробітництво, українсько-грузинські відносини.

Исследуются международно-политические обстоятельства наработки договорно-правовой базы украинско-грузинских межгосударственных отношений, их выхода на уровень особенного (стратегического) партнёрства.

Ключевые слова: автономия, договорно-правовая база, конфликт, государственная независимость, партнёрство, сотрудничество, украинско-грузинские отношения.

The article spotlights international and political circumstances of elaboration of the Ukrainian-Georgian state relations' contractual and legal base, its achieving the special (strategic) partnership level.

Key words: autonomy, contractual and legal base, conflict, state independence, partnership, cooperation, Ukrainian-Georgian relations.

Формування договірно-правової бази українсько-грузинських міждержавних відносин, попри наявну міцну історичну традицію, відбувалося уповільнено, порівняно з більшістю інших пострадянських республік. Це пояснюється драматичними обставинами відновлення державної незалежності Грузії як правонаступниці Грузинської Демократичної Республіки, свого часу офіційно визнаної як радянською Росією, так і низкою країн-учасниць Ліги Націй.

Грузинська РСР однією з перших у СРСР провела 28 жовтня 1990 р. вільні вибори до Верховної Ради на багатопартійній основі, на яких переміг створений у квітні блок «Круглий стіл – Вільна Грузія» на чолі з дисидентом З.Гамсахурдіа. Натомість ініційованого Кремлем 17 березня 1991 р. референдуму щодо збереження «оновленого» СРСР, Грузинська Республіка («Друга республіка») організувала 31 березня власне опитування про вихід зі складу Радянського Союзу, за що висловилися більшість громадян країни. Щоправда, в Абхазії й Південній Осетії загальногрузинський референдум бойкотували, а всесоюзний провели, причому мешканці автономій проголосували головним чином за збереження СРСР.

9 квітня 1991 р. Верховна Рада Грузії ухвалила «Акт про відновлення державної незалежності Грузії», а на президентських виборах 26 травня переміг, як і очікувалося, З.Гамсахурдіа. Але його авторитарний режим, просякнутий корупцією й бюрократизацією, з ідеєю побудови моноетнічної держави, відштовхнув багатьох представників місцевої інтелігенції й, природно, громадян негрузинської національності. Боротьба за владу, що розгорнулася всередині правлячої еліти, призвела до відставки окремих впливових прибічників Гамсахурдії – прем'єр-міністра Т.Сігуа й міністра оборони Т.Кітовані. З Москви вів власну політичну гру Е.Шеварднадзе, що подав незадовго до того у відставку з посади міністра закордонних справ СРСР.

У цих критичних умовах 12 грудня 1991 р., тобто відразу ж після проведення всеукраїнського референдуму на підтримку Акту проголошення незалежності України, в Тбілісі почалися офіційні переговори про встановлення дипломатичних відносин між Україною й Грузією. Протокол про встановлення дипломатичних відносин передбачалося підписати наприкінці року, але 21–22 грудня в Тбілісі спалахнула громадянська війна. Внаслідок неї З.Гамсахурдіа вранці 6 січня 1992 р. втік до Чечні, а влада перейшла до створеної опозицією Державної ради. Першою ж постановою вона затвердила своїм головою Е.Шеварднадзе, що прибув до Грузії 7 березня; як вважає більшість аналітиків-політологів, його підтримав

Кремль, якого дратувала надмірна незалежність З.Гамсахурдіа й непередбачуваність президента-опозиціонера.

Тому дипломатичні відносини між Україною й Грузією було встановлено лише 21 липня 1992 р. шляхом обміну нотами. Це був час, коли Грузію продовжувало лихоманити як від перманентних змін на владній верхівці, так і внаслідок фактичного виходу з-під юрисдикції центральної влади Південно-Осетинської й Абхазької автономій. Ще 29 травня Верховна Рада Південної Осетії ухвалила Акт про проголошення її незалежності, а 24 червня Е.Шеварднадзе та Б.Сльцин підписали в Дагомисі домовленості щодо припинення вогню в Цхінвальському регіоні та введення туди миротворчих сил. Однак попереду на Грузію ще чекали багатьох трагічніших подій в Абхазії, де 23 липня була введена в дію конституція 1925 р., що визнавала «Соціалістичну Радянську Республіку Абхазію... суверенною державою».

У такій надзвичайно складній для грузинської державності час встановлення дипломатичних відносин з Україною й початок формування договірно-правової бази співробітництва двох країн було неабиякою політичною підтримкою для офіційного Тбілісі. Вже 6 серпня 1992 р., під час візиту до Грузії прем'єр-міністра України В.Фокіна, було підписано міжурядову Угоду про розвиток торговельно-економічного співробітництва, розраховану на 5 років із можливістю автоматичного продовження на наступні п'ятирічні періоди за взаємної згоди.

Вона стала результатом досягнутих у ході проведених переговорів домовленостей, що передбачали впровадження якісно нових підходів до співробітництва між двома країнами в економічній сфері. Зокрема, ст. 2 Угоди передбачала взаємне надання сторонами одна одній режиму найбільшого сприяння¹. А 21 жовтня 1992 р. у Києві було укладено ще одну міжурядову Угоду – про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Грузія у боротьбі із злочинністю.

Головною ж віхою на цьому шляху стало підписання в Києві 13 квітня 1993 р., під час офіційного візиту в Україну Глави держави, Голови Парламенту Грузії Е.Шеварднадзе, Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та Республікою Грузія. Укладений в умовах гострої економічної кризи в Грузії та вкрай програтного для Тбілісі перебігу бойових дій в Абхазії, а також загострення грузинсько-російських відносин, цей договір став унікальним – Грузія має його лише з Україною, враховуючи положення про взаємодопомогу. Договір укладався на 10 років із подальшим продовженням, за обопільної згоди, на наступні 5-річні періоди; Верховна Рада України ратифікувала угоду 24 лютого 1994 р., й вона набула чинності для України з 7 вересня того ж року.

Крім положень, загальноприйнятих для такого роду двосторонніх договорів, звертає увагу ст. 4, де наголошується, що договірні сторони «ніколи і ні за яких обставин не використають свої Збройні Сили одна проти одної», а також зобов'язуються не допускати використання їхньої території «для підготовки та здійснення агресії або інших насильницьких дій проти іншої Сторони». А на випадок зовнішньої агресії проти однієї з договірних інша мала утриматися від надання агресорові «будь-якої воєнної допомоги або іншого сприяння»².

Базовий договір також містить принципи розвитку відносин між Україною та Грузією у різних галузях, в т.ч. у політичній, торговельно-економічній, міжнародній, науково-технічній, культурно-освітній тощо. Зокрема, ст. 7 було передбачено «проведення регулярних консультацій між главами держав і урядів, пред-

ставниками органів державної влади і управління». До кола предметів таких консультацій у договорі відносилися «ключові проблеми сучасності, зміцнення безпеки й співробітництва в світі та Європі, в тому числі в районі Чорного моря, подальший розвиток двосторонніх відносин, а також будь-які інші питання, що становлять взаємний інтерес». Політичні консультації на найвищому рівні мали відбуватися в міру потреби, а зустрічі міністрів закордонних справ - проводитися не рідше одного разу на рік.

Крім міждержавного Договору, під час візиту було підписано Угоду про співробітництво між Верховною Радою України та Парламентом Грузії, Протокол про співробітництво між МЗС двох країн, а також 17 міждержавних та міжвідомчих угод в різних галузях. Угода про міжпарламентське співробітництво передбачала створення у Верховній Раді парламентської групи для зв'язку із законодавчим органом Грузії й відповідно – в Парламенті Грузії групи для зв'язку з Верховною Радою України. А Протокол про співробітництво між зовнішньополітичними відомствами двох держав зобов'язував їх проводити переговори й консульгуватися «з глобальних та регіональних проблем, що становлять взаємний інтерес, а також з питань двосторонніх відносин і співробітництва з іншими державами», для чого мали створюватися експертні або робочі групи³.

В укладеному тоді ж – 13 квітня 1993 р. міждержавному Договорі про культурне співробітництво містилося взаємне «визнання дипломів про закінчення вузів, дипломів про присудження вчених ступенів, атестатів про закінчення початкових і середніх шкіл». Окремо наголошувалося на підтриманні інтересу до культурної спадщини й до сучасних культурних досягнень договірних сторін шляхом організації обміну виставками та іншими культурними закладами, перекладу й публікації літературних творів та популяризації досягнень художньої творчості іншої держави, презентації художніх творів іншої держави на театральних сценах, в концертних та виставочних залах, кінотеатрах, по телебаченню і радіо.

Ця позитивна тенденція в формуванні українсько-грузинського партнерства була закріплена під час відвідин Києва 11-13 січня 1994 р. прем'єр-міністром Грузії О.Патсатсія, після чого 5 квітня й 19 серпня того ж року були відкриті посольства України в Грузії й Грузії в Україні відповідно. Від самого початку в основу двостороннього співробітництва було закладено збіг стратегічних завдань зовнішньої політики двох держав, які бачили своє майбутнє в інтеграції до європейського та євроатлантичного безпекового й економічного простору. Зрозуміло, що з берегів Дніпра і Кури цей процес тоді вбачався дещо по-різному, оскільки економічний та геополітичний контекст реалізації зовнішньополітичних пріоритетів України й Грузії мав у собі певні відмінності.

Міжнародно-політичне становище Грузії залишалося вкрай критичним: колишній висуванець З.Гамсахурдіа – голова Верховної ради Аджарії А.Абашидзе фактично взяв курс на відокремлення автономії від Грузії під прикриттям створення на її базі «вільної економічної зони»; миротворчий контингент СНД в Південній Осетії, по-суті, перетворився на російські окупаційні війська; до кінця вересня 1993 р. грузинські підрозділи, що зазнали поразки в Сухумі, змушені були відступити з Абхазії.

А 26 листопада 1994 р., усупереч протестам офіційного Тбілісі, абхазький парламент ухвалив нову конституцію, що проголосила Абхазію суверенною державою. За таких скрутних обставин і на знак вдячності Росії за допомогу в придушенні повстання прибічників З.Гамсахурдіа на території Самегрело, Е.Шевард-

надзе дав згоду на вступ Грузії в СНД, що було юридично оформлено 9 грудня 1993 р.

Певною мірою, це дало імпульс формувати правову базу українсько-грузинського партнерства й відкрило для нього нові перспективи з огляду на особливий статус України в СНД як держави-засновника й учасника Співдружності. У розвиток положень Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу та Декларації про основи економічних відносин між Україною та Республікою Грузія від 13 квітня 1993 р., під час державного візиту Президента України Л.Д.Кучми до Тбілісі 9-10 січня 1995 р., було підписано 9 угод, у тому числі Угоду про вільну торгівлю, що, по суті, юридично започаткувала процес економічної інтеграції двох держав.

У ній вказувалося, що сторони взаємно «не застосовують мито і/або імпорнтне мито, а також податки та збори, що мають з митом еквівалентну дію, до товарів, які походять з митної території іншої Договірної Сторони». А в ст. 2 чітко наголошувалося, що Україна й Грузія не будуть «прямо або побічно обкладати товари, які підпадають під дію цієї Угоди, внутрішніми податками та зборами, що перевищують відповідні податки або збори, якими обкладаються аналогічні товари внутрішнього виробництва або товари, що походять з третіх країн».

Так само договірні сторони зобов'язалися у взаємній торгівлі утримуватися «від застосування дискримінаційних заходів, введення кількісних обмежень або еквівалентних їм заходів на експорт та/або імпорнт товарів». Останні допускалися в односторонньому порядку «тільки в розумних межах і на чітко визначений термін». Важливою умовою реалізації Угоди й істотним елементом процесу підключення договірних сторін до системи міжнародного поділу праці та кооперування визначалося додержання принципу свободи транзиту.

Тому Україна й Грузія мали забезпечувати безперешкодний і безмитний транзит через їхню територію товарів, «що походять з митної території іншої Договірної Сторони і/або третіх країн та призначених для митної території іншої Договірної Сторони чи будь-якої третьої країни». Крім того, Україна й Грузія повинні були надавати експортерам, імпортерам чи перевізникам всі наявні та необхідні для забезпечення транзиту засоби та послуги на умовах не гірших, ніж ті, на яких ті ж засоби та послуги надаються власним експортерам та імпортерам⁴.

Важливе значення мала й підписана також 9 січня 1995 р. Президентом Л.Кучмою та Главою держави Республіки Грузія Е.Шеварднадзе «Декларація про перспективи розвитку співробітництва між Україною і Республікою Грузія і спільних підходів щодо питань міжнародних відносин». Оскільки державний візит відбувався в розпал «Першої чеченської війни», коли російські війська безуспішно штурмували Грозний, глави України й Грузії не могли не відреагувати на перебіг цих трагічних подій у безпосередній близькості від їхніх кордонів (до того ж військовослужбовці Чорноморського флоту Росії, що базувався в Севастополі, брали безпосередню участь у бойових діях на Північному Кавказі).

Тому в п. 9 Декларації Л.Кучма й Е.Шеварднадзе, визнаючи конфлікт у Чеченській Республіці, як внутрішню справу Російської Федерації, водночас висловили «стурбованість повідомленнями про численні жертви, особливо серед мирного населення» та «жаль з того, що конфлікт набуває дедалі більших масштабів, веде до масового кровопролиття», а також закликали російську й чеченську «сторони до стриманості та настійного пошуку мирних шляхів вирішення конфлікту та суворого дотримання прав людини».

Реакцією ж на самочинне проголошення незалежності Абхазії став п. 8, де сторони наголосили, що «врегулювання грузино-абхазького і грузино-осетинського конфліктів на території Грузії є внутрішньою справою Республіки Грузія» й має відбуватися у відповідності до рішень Будапештського саміту ОБСЄ 1994 р. щодо врегулювання ситуації в зоні грузино-абхазького конфлікту на засадах збереження територіальної цілісності Грузії й повернення біженців до місць постійного проживання, а також засудження етнічної чистки.

Сторони також відзначили особливу небезпеку «будь-яких силових проявів сепаратизму в межах визнаних міжнародним співтовариством територіально цілісних держав, беручи до уваги те, що ці прояви несуть дійсну загрозу для стабільності і миру не лише у цих державах, але й у прилеглих регіонах». Тому глави України й Грузії нагадали, що, відповідно до Статуту ООН, вони визнають право будь-якої держави здійснювати необхідні конституційні заходи для забезпечення власної політичної, економічної і територіальної цілісності.

Важливе значення для узгодження й координації міжнародної діяльності двох держав мав і п. 10, де стверджувалося, що «найголовнішими чинниками зміцнення стабільності, миру і громадської злагоди» в Україні й Грузії є «здійснення глибоких демократичних перетворень при безумовному дотриманні прав та основних свобод людини, а також захисті прав етнонаціональних і релігійних меншин». Глави держав також однозначно висловились проти спроб Росії створити наднаціональні структури в СНД, зауваживши, що органи СНД мають бути відкритими для всіх держав-учасниць і розвиватися як міждержавні. Партнери домовились про здійснення спільних розробок і реалізацію проектів транзиту енергоносіїв, а також заснування паромної переправи між Чорноморськими портами України та Грузії⁵.

Документальне оформлення якісно нового рівня взаємин України з Грузією відбулося під час офіційного візиту Президента Грузії Е. Шеварднадзе до Києва 13-14 лютого 1997 р. Тоді були підписані Спільна Декларація про поглиблення відносин партнерства між двома державами, Консульська конвенція, Договір про передачу засуджених для відбуття покарання, Конвенція про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податкових ухилень відповідно податків на дохід і майна, Угоди про співробітництво у митних справах, в галузі стандартизації, в галузі статистики, а також шість протоколів з прикордонних питань тощо. Сторони також дійшли згоди про необхідність відкриття у 1997 р. залізничного поромного сполучення Іллічівськ-Поті та створення транспортного коридору для експорту енергоносіїв з прикаспійського регіону в Україну через територію Грузії⁶.

Важливу роль у правовій формалізації українсько-грузинського партнерства відіграв робочий візит Президента України Л.Кучми до Тбілісі 16-17 квітня 1999 р. для участі, спільно з президентами Грузії та Азербайджану - Е.Шеварднадзе та Г.Алієвим, в урочистому відкритті залізничної поромної переправи Поті/Батумі - Іллічівськ та нафтопроводу Баку – Супса. Тоді в Тбілісі був підписаний міжурядовий довгостроковий Договір між Україною та Грузією про економічне співробітництво на 1999-2008 роки, а в Поті міністри транспорту Болгарії, Грузії й України уклали міжурядову Угоду про спільну експлуатацію залізничної поромної переправи між портами Варна (Республіка Болгарія), Поті/Батумі (Грузія) та Іллічівськ (Україна). Керівники міністерств оборони України й Грузії – О.Кузьмук та Д.Тевзадзе підписали тоді Угоду про спів-

робітництво між Військово-Повітряними силами України і Військово-Повітряними Силами Грузії.

Формування базових міжнародно-правових засад українсько-грузинських відносин було в цілому завершене під час офіційного візиту Президента Грузії Е. Шеварднадзе до Києва 2-3 жовтня 1999 р. Глави держав підписали Декларацію про розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Грузією; були також укладені Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про пенсійне забезпечення військовослужбовців і членів їх сімей; Угоду про співробітництво між Міністерством фінансів України і Міністерством фінансів Грузії; Угоду про співробітництво між Міністерством економіки України та Міністерством економіки Грузії.

Вихід українсько-грузинських взаємин на рівень стратегічного партнерства протягом другої половини 1990-х рр. значною мірою став можливим завдяки зміцненню влади Е. Шеварднадзе й певній стабілізації внутрішньополітичного становища країни. 24 серпня 1995 р. була, нарешті, ухвалена конституція Грузії, що наділяла президента великими повноваженнями (глава держави й виконавчої влади, верховний головнокомандувач), але залишила відкритим питання про територіальний устрій «до відновлення юрисдикції Грузії на всій території країни».

Створена Е.Шеварднадзе політична система базувалася на родинних, кланових і кровноспоріднених зв'язках, що було досить далеко від західної моделі демократії. Але ця вада традиційно компенсувалася в Грузії існуванням громадянського суспільства й відносно вільних засобів масової інформації.

Однак і тоді, й сьогодні більшість дослідників переконана, що прихід Е.Шеварднадзе до влади в Грузії відбувся не без російської допомоги й підтримки. В рамках «хрестоподібної» зовнішньополітичної концепції, що мала врівноважувати відносини Грузії із Заходом і Сходом, Північчю й Півднем, керівництву республіки тривалий час вдалося балансувати між Росією (взаємини з якою часом від «братерства» доходили до межі розриву) й Заходом. Україна виявилася саме на перетині цих впливів, чим великою мірою й пояснюється її стратегічне значення для міжнародної діяльності Грузії.

Після нетривалого періоду унормування міждержавних взаємин, що позначився підписанням 3 лютого 1994 р. Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво (але Державна дума Російської Федерації так його і не ратифікувала), а 15 вересня 1995 р. – Договору про розміщення російських військових баз на грузинській території (Кремль отримував право мати чотири бази на 25 років), грузинсько-російські відносини зазнали серйозної еволюції: практично не використовувались можливості економічної взаємодії, поглиблювалося відчуження в культурно-освітній сфері.

В цілому для Кремля Грузія перетворилася на одного з найбільш незручних, неоднозначних і проблемних партнерів у Південному Кавказі. Курс режиму Е.Шеварднадзе на зближення із Заходом, попри всю його непослідовність, а також намагання офіційного Тбілісі дистанціюватися від Росії в СНД, спричиняло роздратування кремлівських політиків і військових, чималою мірою нагнітало напруженість у двосторонніх взаєминах. Щоправда, відповідальність за такий ненормальний розвиток подій лежала й на Російській Федерації, для тогочасного керівництва якої відносини з країнами «ближнього зарубіжжя», в т.ч. і з Грузією, відійшли на задній план, порівняно з тими ж державами Заходу.

Антиросійський крен у політиці офіційного Тбілісі став очевидним після фактичної поразки Кремля в «Першій чеченській війні», що увінчалася Хасавюр-

товськими угодами 31 серпня 1996 р. Не випадково того ж року в Тбілісі був ухвалений Закон про охорону кордону, за яким російські прикордонники мали залишити Грузію протягом 1997-1998 рр. А 17 листопада 1999 р., в рамках реформування системи зарубіжного базування Збройних сил, Росія пішла на підписання з Грузією в рамках Стамбульського саміту ОБСЄ Спільної угоди про виведення до 1 липня 2001 р. військових баз із Гудаути (Абхазія) й Вазіані (передмістя Тбілісі).

Зі свого боку, у відповідь на вихід Тбілісі з Договору про колективну безпеку СНД, Росія впровадила 5 грудня 2000 р. візовий режим для громадян Грузії, натомість спростивши невдовзі для мешканців Абхазії, Південної Осетії й Аджарії процедури отримання російських паспортів. Це не могло не затьмарити грузинсько-російських взаємин, оскільки офіційний Тбілісі розцінює такі дії Кремля як непряму підтримку сил, що підривають територіальну цілісність Грузинської держави.

Тим часом, Україна поступово заповнювала в зовнішній політиці й міжнародній діяльності Грузії те місце, на яке традиційно після розпаду СРСР претендувала Російська Федерація, – головного стратегічного партнера на пострадянському просторі. Це мало результатом фактичне завершення на 2000 р. формування договірно-правової бази українсько-грузинських відносин, що налічувала вже 115 документів, які охоплювали практично всі напрямки співпраці, а саме: з політичних питань – 6 (базовий Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу та 5 декларацій); економічного співробітництва – 37; науки, освіти, культури, туризму, спорту – 9; про співробітництво зовнішньополітичних відомств (в т.ч. консульських установ) – 8; міжпарламентське співробітництво – 3; військова співпраця – 12; співробітництво з прикордонних питань – 8; співробітництво правоохоронних органів – 7; співробітництво в митних справах – 7; інші питання, в т.ч. Договір про співробітництво між Києвом і Тбілісі – 18.

Звичайно, доопрацювання договірно-правової бази українсько-грузинського стратегічного партнерства продовжувалося й надалі, в напрямку конкретизації й деталізації її складових. Зокрема, під час офіційного візиту Президента України В.Ющенка до Грузії 2 березня 2007 р. главами держав було підписано Угоду про спрощений порядок набуття та припинення громадянства громадянами Грузії, які постійно проживають в Україні, та громадянами України, які постійно проживають у Грузії, та попередження випадків безгромадянства та подвійного громадянства.

Того ж дня глави зовнішньополітичних відомств двох країн В.Огризко і Г.Бежуашвілі уклали Угоду між Україною та Грузією про взаємну правову охорону географічних позначень для вин, спиртних напоїв і мінеральних вод. Також було підписано дві міжурядові угоди: Угоду про співробітництво у сфері підприємництва та Угоду про співробітництво у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності. Крім того, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грузії М.Спис з української сторони поставив підпис під Меморандумом про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України і Міністерством праці, охорони здоров'я та соціального захисту Грузії у сфері праці та соціального забезпечення⁷.

Отже, чинна договірно-правова база міждержавних відносин України з Грузією, що на 1 січня 2010 р. налічувала 450 угод (за цим кількісним показником на сайті Верховної Ради України Грузія увійшла в першу десятку з-посеред 168-ми держав), цілком відповідає рівневі стратегічного партнерства. Присутність та-

ких головних критеріїв і параметрів стратегічного партнерства як дві й більше стратегічні сфери співробітництва між державами, однакове розуміння сторонами змісту партнерських відносин, наявність попередньої (історичної) практики координації дій на міжнародній арені, поступальність відносин співпраці, сформованість чітких механізмів реалізації й координації стратегічних інтересів у рамках партнерства та їхнє закріплення в окремих міждержавних документах, є наочним підтвердженням того, що сучасні українсько-грузинські відносини дійсно є стратегічно-партнерськими.

1. *Угода* про розвиток торговельно-економічного співробітництва між Урядом України і Урядом Республіки Грузія від 6 серпня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=268_011. 2. Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та Республікою Грузія від 13 квітня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=268_005. 3. *Протокол* про співробітництво між Міністерством закордонних справ України і Міністерством закордонних справ Республіки Грузія // Зібрання чинних міжнародних договорів України: Офіційне видання / За заг. ред. К.І.Грищенка. – Т.3, кн.1: січень-червень 1993 р. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 571–572. 4. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю від 9 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=268_600. 5. Декларація про перспективи розвитку співробітництва між Україною і Республікою Грузія і спільних підходів щодо питань міжнародних відносин від 9 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/tpart00/isx00992.htm>. 6. Дипломатичне досьє. Випуск № 44 // Політика і час. – 1997. – № 3. – С.82. 7. Ющенко й Саакашвілі: «Є тільки досягнення» // День. – 2007. – 3 березня.